

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833 – 1842 metais:
organizacija ir veikla*

1997

LIETUVIŲ
ATGIMIMO ISTORIJOS
STUDIJOS

Skiriu Mamai

LIETUVIŲ ATGIMIMO ISTORIJOS STUDIJOS

14

*Vytautas Jogėla.
Vilniaus Romos katalikų
dvasinė akademija
1833–1842 metais:
organizacija ir veikla*

VILNIUS

Eugrimas

1997

UDK 947.45

Li-191

REDAKCINĖ KOLEGIJA:

Antanas Kulakauskas
Česlovas Laurinavičius
Raimundas Lopata
Egidijus Motieka (vyriausiasis redaktorius)
Vladas Sirutavičius
Darius Staliūnas
Giedrius Subačius
Antanas Tyla

*Autorius dėkoja Lietuvos Respublikos
švietimo ir mokslo ministerijai,
Lietuvių katalikų mokslo akademijai,
Lietuvos istorijos institutui,
prelato Juozo Prunskio fondui,
prisidėjusiems prie knygos išleidimo*

© Vytautas Jogėla, 1997

© Lietuvos istorijos institutas, 1997

© Lietuvių Atgimimo istorijos studijos, 1997

ISSN 1392-0391

ISBN 9986-752-23-X

TURINYS

PRATARMĖ	8
ĮVADAS	10
Istoriografija	11
Šaltiniai	13
Atsiminimai	14
Archyvai	15
RUSIJOS VALDŽIA IR KATALIKAI XVIII AMŽIAUS PABAIGOJE -- XIX AMŽIAUS PRADŽIOJE	17
Rusijos aristokratija ir katalikybė	17
Valdžios siekiai	19
Katalikų Bažnyčios valdymas	21
Katalikų apibūdinimas	24
AKADEMIJOS ĮSTEIGIMAS	26
Universiteto uždarymas	26
Akademijos pradžia	33
Dėstytojų parinkimas ir mokslo disciplinos	43
Mokslo vardų ir laipsnių suteikimas	53
Patalpos	54
Pirmieji mokslo metai	57
AKADEMIJOS PERSONALO KAITA	61
Rektoriai	62
Profesoriai	66
Adjunktai	69
Kalbų dėstytojai	74
Inspektoriai ir jų padėjėjai	76
Dvasios tėvai, arba kapelionai	78

AKADEMIJOS ALUMNAI IR JŲ STUDIJOS	80
Įstojimas	81
Akademijos klierikų gyvenimo sąlygos	84
Studijos	91
Klierikų kilmė	93
Tautinis klausimas	96
MOKYMAS IR MOKSLAS	100
Mokymas ir jo programos	100
Šventojo Rašto katedra	102
Dogminė, moralinė ir pastoralinė teologija	105
Bažnyčios istorija ir kanonų teisė	106
Homiletika	109
Logika ir moralės filosofija	110
Lenkų literatūros istorija	111
Visuotinė ir Rusijos istorija	112
Rusų literatūra ir kalba	115
Lotynų literatūra ir graikų kalba	116
Hebrajų kalba	117
Prancūzų kalba	117
Vokiečių kalba	118
MOKSLINIAI DARBAI	119
Dėstytojų moksliniai darbai	121
Vadovėlių rengimas	123
Pamokslų rinkinių rengimas	124
Straipsniai	125
Mokslo laipsnių suteikimas	126
Daktaro laipsnio suteikimas	129
AKADEMIJOS REFORMOS	134
Akademija ir seminarijų reformos	134
Akademijos iškėlimas į Peterburgą	140
Sudie, Tėvyne	144

IŠVADOS	148
PRIEDAI	150
Akademijos klierikų sąrašas	150
Akademijos personalo sąrašas	176
ŠALTINIAI IR LITERATŪRA	180
Naudoti archyvų ir bibliotekų rankraščių fondai	180
Skelbti šaltiniai	182
Literatūros sąrašas	183
TRUMPINIAI	190
SUMMARY	191
STRESZCZENIE	205
ASMENVARDŽIŲ RODYKLĖ	219
VIETOVARDŽIŲ RODYKLĖ	230

rusų kalbos dėstytojo vietą pasiūlė M. Michailovskį – pravoslavą, proterėjo sūnų. Jis buvo mokėsis Tulos dvasinėje seminarijoje ir Peterburgo pedagoginiame institute ²⁵. M. Michailovskis ne tik dėstė gimnazijoje, bet ir redagavo rusiškąją “Kuryer Litewski” dalį “Litovskij vestnik”. Taigi į Akademiją šįkart atėjo tikras rusas.

1840 m. rudenį Akademiją paliko vienas žymiausių Gotfrido Ernesto Grodeko (Groddeck) mokinių lotynų kalbos ir literatūros profesorius S. Grinevičius. Kaip ir kiti dėstytojai, vėliau tikrųjų savo išėjimo priežasčių jis galbūt nepaminiėjo. Šis penkiasdešimtmetis profesorius valdybai skundėsi prasta sveikata ²⁶. 1823 m. jis buvo persirgęs kepenų uždegimu ir dažnai važinėjo į Karlsbadą gydytis, nors neretai “prasta sveikata” būdavo tik pretekstas išvykti. Akademiją paliko paskutinis Vilniaus universiteto klasikinės literatūros specialistas. Nustojęs dėstytojauti, S. Grinevičius tebegyveno Vilniuje ir užsiiminėjo vertimais iš prancūzų kalbos. Matyt, sveikata nebuvo tokia prasta, kaip jis skundėsi rektoriui. Mirė 1866 m., palaidotas Vilniaus Rasų kapinėse.

S. Grinevičių pakeitė Adomo Mickevičiaus studijų draugas Zigmantas Bartaševičius (Bartoszewicz) – 43 metų bajoras, Vilniaus gubernijos gimnazijos lotynų kalbos mokytojas, baigęs Vilniaus universitetą, filosofijos kandidatas. Jis nuo 1820 m. Kražių gimnazijoje dėstė retoriką, o vėliau – rusų kalbą ²⁷. Z. Bartaševičiaus mokykloms parašytas lotynų kalbos vadovėlis buvo išleistas keturis kartus.

Beje, dėl lėšų trūkumo tiek rusų, tiek lotynų kalbos naujiems profesoriams buvo paskirtos adjunktų algos. Tik du profesoriai, A. Fijalkovskis ir L. Borovskis, išdirbo Akademijoje nuo atidarymo iki jos iškėlimo. Išėjus seniesiems Vilniaus universiteto profesoriams, atėjo jaunoji karta, kuri nepadarė gėdos savo mylimiems mokytojams.

Adjunktai. Adjunktai, arba profesorių padėjėjai, daugiausia dėstė seminarijoje. Iš pradžių Akademijoje buvo trys adjunktai: K. Borovskis, J. Narkevičius ir D. Pacevičius. Tik Jonas Narkevičius dvasinės Akademijos klierikams skaitė pastoralinę teologiją. Nuo 1840 m. adjunktų padaugėjo du kartus, t. y. jų buvo šeši. Du iš jų, Antanas Jakubelskis

²⁵ 1842 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, *ibidem*, ap. 3, b. 110, l. 43 – 44.

²⁶ 1840 m. spalio 19 d. prašymas valdybai, *ibidem*, ap. 1, b. 408, l. 219.

²⁷ 1841 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, *ibidem*, ap. 1, b. 420, l. 77 – 78.

(Jakubielski) ir Motiejus Valančius, paskaitas skaitė ir Akademijoje, ir seminarijoje, o kiti mokė seminarijos auklėtinius. Pirmieji trys adjunktai dirbo Akademijoje iki 1838 m. Vėliau K. Borovskis pradėjo eiti profesoriaus pareigas, o kiti du adjunktai vizitatoriaus J. K. Gintilos iniciatyva buvo atleisti iš šių pareigų. Tai įvyko po Akademijos vizitavimo, kai J. K. Gintila metropolitui I. Pavlovskiui pranešė, kad šie adjunktai prastai atlieka savo pareigas. Vizitatorius nepaaiškino tikrųjų priežasčių. Kad tai įvyko ne vien dėl prastai skaitomų paskaitų, įrodo ir tas faktas, jog Akademia neskubėjo atsisveikinti su šiais dėstytojais, nors Kolegija buvo įsakiusi tai padaryti²⁸.

Jau išėjęs iš Akademijos, D. Pacevičius su J. K. Gintila palaikė gerus santykius, o J. Narkevičius nebuvo oficialiai atleistas iš adjunkto pareigų net Kolegijai kelis kartus įspėjęs Akademijos valdžią. Be to, jam susirgus, nuo 1838 m. pabaigos vietoje jo paskaitas laikinai skaitė Liudvikas Lunkevičius (Łunkiewicz)²⁹. 1839 m. gegužės 18 d. J. Narkevičius mirė. Taigi Akademia liko be adjunktų.

1838-1840 m. Akademijos gyvenime buvo didžiausių permainų ir esminės kartų kaitos metai. A. Klungevičius valdybai pasiūlė adjunktais išrinkti buvusius Akademijos auklėtinius Aleksandrą Važinskį (Ważyński) iš Vilniaus vyskupijos ir Antaną Jakubelskį iš Podolės Kameneco. “Abu Akademijoje pasižymėjo gabumais, gerai mokėsi ir dorai elgėsi”³⁰, – sakė vyskupas. Valdyba sutartinai pritarė vyskupo pasiūlymui.

A. Važinskis – Šv. Jono bažnyčios mansijonarijus Vilniaus gimnazijoje dėstė tikyba. Jo paskaitos buvo mėgstamos. Po pusės metų vidaus reikalų ministras patvirtino A. Važinskį ir A. Jakubelskį adjunktais, tačiau pastarasis nenorėjo važiuoti į Vilnių, vyskupui Pranciškui Mackevičiui (Mackiewicz) sakėsi sergąs. Tai nebuvo tikroji priežastis: A. Jakubelskis Vilniuje jautėsi esąs svetimas ir nereikalingas, o be to, vyskupas nenorėjo prarasti gabaus kunigo. “Vilniaus Akademia turi daug asmenų (subjektų), kurie gali užimti šias pareigas”³¹, – teigė vyskupas. Vis dėlto po metų A. Jakubelskis atvyko į Akademia.

²⁸ Kolegijos 1838 m. spalio 21 d. raštas valdybai, *ibidem*, b. 389, l. 21.

²⁹ Rektoriaus 1839 m. balandžio 8 d. raštas Kolegijai, *ibidem*, b. 410, l. 31.

³⁰ Valdybos 1838 m. lapkričio 5 d. posėdžio protokolas, *ibidem*, b. 406, l. 74.

³¹ Vyskupo 1839 m. liepos 31 d. laiškas metropolitui, RVIA, f. 826, ap. 2, b. 121, l. 1.

Vyskupui pritarus, rektorius A. Fijalkovskis ieškojo kitų kandidatų ir pasiūlė Balstogės gimnazijos tikybos dėstytoją Stanislovą Bialą (Bially) bei Svisločės gimnazijos kapelioną Antaną Kitkevičių (Kitkiewicz). Nė vienas iš jų nebuvo baigęs Akademijos. S. Bialas 1829-1833 m. buvo mokėsis Vyriausiojoje dvasinėje seminarijoje, A. Kitkevičius – Troškūnų apskrities mokykloje, vėliau – Vilniaus seminarijoje³². Trečiuoju kandidatu į adjunktus buvo pasiūlytas Minsko vyskupijos kunigas Julijonas Kalenda (Kolenda), tačiau šios vyskupijos konsistorija Kolegijai pranešė, kad jis yra “aršus” ir negali užimti siūlomų pareigų³³. Kaip buvo įprasta, kandidatų politinį nuolankumą tikrindavo III skyriaus žandarai. Žandarų papulkininkis Stepanovas raportavo, jog Svisločės gimnazijos rusų kalbos mokytojas Platonas Možaiskis pranešė, kad A. Kitkevičius kritikavo Rusijos valdžią dėl graikų katalikų sujungimo su pravoslavais³⁴. Tai buvo švelni formuluotė. Imperijos valdininkai puikiai suvokė, kas slypi šiuose žodžiuose. Vis dėlto 1839 m. rudenį vidaus reikalų ministras patvirtino A. Kitkevičių adjunktą, tačiau generalgubernatoriui N. Dolgorukovui įsakė įspėti rektorių ir pavesti jam stebėti šio adjunkto elgesį, kai jis atvyks į Vilnių³⁵. Išsikvietęs adjunktą A. Kitkevičių į savo rezidenciją, N. Dolgorukovas griežtai įspėjo jį ir įsakė sekti.

Nuo pat Akademijos įsteigimo joje neoficialiai dirbo teologijos magistras Vyriausiosios dvasinės seminarijos auklėtinis Felicijus Šiškevičius (Szyszkiewicz). Kol buvo patvirtinti pirmieji adjunktai, jis dėstė moralinę teologiją, rūpinosi seminarijos biblioteka. Gyvendamas pačioje seminarijoje, F. Šiškevičius oficialiai ėjo Katedros pamokslininko pareigas. 1839 m. Akademijos valdyba jam pasiūlė užimti adjunkto pareigas, tačiau nepavyko gauti valdžios sutikimo. Matyt, F. Šiškevičiui nebuvo leista tapti adjunktą.

Kadangi trūko dėstytojų, 1839–1840 mokslo metų pradžioje, nelaukiant Rusijos valdžios leidimo, Akademijos valdyba leido skaityti paskaitas A. Kitkevičiui, F. Šiškevičiui ir Liudvikui Zdanavičiui (Zdanowicz). Naujų mokslo metų pradžioje vis dar trūko trijų adjunktų. 1839 m. rugsėjo 5 d. įvyko Akademijos valdybos posėdis, kuriame dalyvavo rektorius A. Fijalkovskis, inspektorius J. Gonsovskis, profesorius

³² A. Kitkevičiaus 1842 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 110, l. 22–23.

³³ Valdybos 1839 m. rugpjūčio 12 d. posėdžio protokolas, *ibidem*, ap. 1, b. 410, l. 88–89.

³⁴ 1839 m. rugsėjo 14 d. raštas Vilniaus generalgubernatoriui, LVIA, f. 378, PS, 1839, b. 1817, l. 4.

³⁵ Ministro 1839 m. spalio 13 d. raštas generalgubernatoriui, *ibidem*, l. 6.

L. Borovskis ir ekonomas Adomas Vaitkevičius (Wojtkiewicz). Rektoriaus siūlymu valdyba nutarė adjunktams išrinkti teologijos magistrą M. Valančių, teologijos kandidatą Maksimiljoną Raškovskį (Roszkowski) ir L. Zdanavičių. Pasak valdybos narių, visi jie “pasižymėję moksluose ir geru elgesiu”³⁶.

Kas paskatino pasirinkti M. Valančių, tiesioginių duomenų nepavyko rasti. Paprastai adjunktams tapdavo gimnazijų tikybos dėstytojais. M. Valančius, baigęs Vyriausiąją dvasinę seminariją, dėstė tikyba Mozyriaus apskrities mokykloje. Baltarusijos švietimo apygardos valdybos 1834 m. gegužės 24 d. nutarimu jis buvo perkeltas į Kražių gimnaziją. Čia dirbdamas pradėjo rinkti medžiagą Žemaičių vyskupijos istorijai. Pasak amžininkų, jaunieji žemaičiai greit pamilo M. Valančių. “Vaikus mylėjo kaip tikra motina, įgijo negirdėtą populiariškumą. Mokykloje kiekvieną kūdikį vadino bajoru”, – rašė seminarijos rektorius Jeronimas Račkauskis (Raczkowski)³⁷. 1837 m. M. Valančius apdovanojamas 75 rublių premija. Nepavyko nieko rasti apie jo santykius su Akademijos dėstytojais. Tik 1836 m. gegužės 6 d. M. Valančius parašė rektoriui A. Osinskiui prašymą, kuriame aiškino: “[...] Vyriausiojoje seminarijoje 1828 mokslo metų pabaigoje, buvusiam Vilniaus universitete, man buvo suteiktas teologijos magistro laipsnis, prašau atsiųsti man atestatą”³⁸. Rektoriui negalėjo išduoti atestato, nes tuo metu Akademijs jo dar neturėjo.

Kai M. Valančius 1824 m. atvyko mokytis į Vyriausiąją dvasinę seminariją, tais pačiais metais būsimasis Akademijos rektorius A. Fijalkovskis ją baigė. Nors A. Fijalkovskis dėstė seminarijoje, vargu ar jie artimai bendravo. Tą įrodo ir tas faktas, kad rektorius, nors ir buvo kelios laisvos adjunktų vietos, M. Valančiaus tarp pirmųjų neįrašė.

Tikriausiai ir čia bus padėjęs J. K. Gintila. Kolegijos nariui pirmą kartą 1838 m. M. Valančių pristatė Jurgis Pabrėža. Jis rašė: “[...] dėl pataisymo Naujojo Testamento į žemaičių kalbą, nežinau iš man žinomų kunigų, kuris prilygsta gabumais Kražių gimnazijos kapelionui

³⁶ Valdybos 1839 m. rugsėjo 5 d. posėdžio protokolas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 410, l. 122.

³⁷ J. Račkauskis, “Aprašymas gyvato Žemaičių vyskupo a. a. Motiejaus Valančiaus”, *Tėvynės sargas*, 1901, nr. 2 – 3A, p. 7 – 8.

³⁸ Rektoriaus 1836 m. gegužės 13 d. raštas, PCVIA, f. 46, ap. 1, b. 401, l. 27.

kunigui Volončevskiui, šis kunigas tikrai jaunas, be to, teologijos magistras ar daktaras, turi gerą galvą, greitą nuovoką, žemaitis³⁹. J. K. Gintilai patiko toks jaunojo kunigo apibūdinimas, ir jie pradėjo susirašinėti. Jau būdamas Vilniuje, M. Valančius pirkdavo knygas ir siųsdavo į Peterburgą savo globėjui. “Man pavydi ryšių su Maloninguoju Ponu, – rašė M. Valančius, – o aš, pasitikėdamas tokios aukštos personas protekcija, pučiuosi kaip tešla ant alūno”⁴⁰.

Tuometinis rektorius A. Fijalkovskis taip pat artimai bendravo su J. K. Gintila, tad šio ir kaip valdžios atstovo, ir kaip gero pažįstamo žodis padėjo M. Valančiui pradėti rimtą karjerą. 1840 m. gegužės 10 d. ministras patvirtino M. Valančių adjunktą.

Kitas kandidatas – Akademijos auklėtinis L. Zdanavičius. Mokėsi Dotnuvos, Troškūnų apskrities mokyklose ir Vilniaus gimnazijoje, 1837 m. baigė Akademiją. Gerai mokėjo prancūzų ir lotynų kalbas. Pirmą kartą Kolegija atmetė L. Zdanavičiaus kandidatūrą, nes jis neturėjo mokslo laipsnio, ir tik kai apgynė teologijos kandidato disertaciją, jo kandidatūrą Kolegija pateikė vidaus reikalų ministrui tvirtinti.

Apie trečiąjį kandidatą M. Raškovskį nepavyko rasti jokių duomenų, bet aišku, kad jis nebuvo patvirtintas adjunktą.

1841 m. Akademiją paliko adjunktas S. Bialas, kuris pats taip rašė: “[...] dėl klimato blogo poveikio sveikatai”⁴¹. Jis išvyko dėstytojauti į Balstogės mergaičių institutą. Tiesa, vėliau grįžo į Vilniaus seminariją.

Šį kartą Akademijos valdybai neteko ilgai svarstyti, ką pasirinkti adjunktą. Ji prašė Kolegijos ir ministro adjunktą patvirtinti jos auklėtinį Liucijoną Godlevskį (Godlewski). Jis 1833-1834 m. mokėsi Akademijoje laisvojo klausytojo teisėmis, o baigęs Vilniaus vyskupijos seminariją 1837 m. įstojo į Akademiją, kurią baigė 1841 m.⁴² Tais pačiais metais šis dvidešimt penkerių metų bajoras, vienas geriausių

³⁹ J. Pabrėžos 1838 m. spalio 9 d. laiškas J. K. Gintilai, MB, f. 150, b. 87, l. 1; Tas pats laiškas leidiniuose: K. Sendzikas, “J. A. Pabrėžos laišakai kun. J. K. Gintilai”, *Mūsų senovė*, Kaunas, 1938, t. 2, kn. 3 (8), p. 492; E. Aleksandravičius, *Kultūrinis sąjūdis Lietuvoje 1831 – 1863 m.*, Vilnius, 1989, p. 71.

⁴⁰ M. Valančiaus 1841 m. vasario 4 d. laiškas J. K. Gintilai, in: M. Valančius, *Raštai*, t. 1, Vilnius, 1972, p. 499 – 500.

⁴¹ Valdybos 1841 m. spalio 6 d. posėdžio protokolai, PCVIA, f. 46, ap. 3, b. 103, l. 237.

⁴² 1842 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, *ibidem*, b. 110, l. 30.

alumnų, iškart pradėjo dėstyti. Tai buvo paskutinis adjunktas, priimtas į Akademiją. Iškėlus ją į Peterburgą, L. Godlevskis pasiliko Vilniaus seminarijoje.

Kalbų dėstytojai. Akademijoje klierikai mokėsi šių kalbų: hebrajų, graikų, lotynų, vokiečių, prancūzų ir rusų. Jas dėstė trys lektoriai ir du profesoriai. Dėstytojai ne tik mokė klierikus kalbų, bet ir supažindindavo juos su literatūra tomis kalbomis. Kalbas dėstydavo pirmajame ir antrajame kurse. Nuo 1840 m. kalbų dėstymo valandų padaugėjo, nes Rusijos valdžios nepatenkino tik viena savaitinė rusų kalbos valanda.

Pirmajame kurse hebrajų kalba buvo dėstoma tris kartus per savaitę po valandą, o antrajame – tik du kartus. Graikų kalba – viena savaitinė valanda, ir dar trys savaitinės valandos lotynų literatūrai dėstyti. Dvi savaitinės valandos buvo skirtos rusų kalbai ir literatūrai. Kadangi vokiečių ir prancūzų kalbų mokėsi ne visi klierikai, tai joms buvo skirtos tik trys savaitinės valandos.

Kalbų lektoriais tapdavo gimnazijų mokytojai, dažniausiai svetimšaliai, išskyrus lotynų ir graikų kalbų dėstytojus. Nors dėstydavo tik dvejus metus, tačiau klierikai gerai pramokdavo hebrajų, prancūzų, graikų, lotynų ir vokiečių kalbų ir galėdavo laisvai versti jomis parašytus darbus.

Per Vilniaus laikotarpį Akademijoje pasikeitė visi kalbų dėstytojai, išskyrus W. Bierfreundą, dėščiusį vokiečių kalbą.

1839 m. sausio 11 d. mirė prancūzų kalbos dėstytojas J. de Nève'as⁴³. Vyskupas A. Klungevičius dėstyti prancūzų kalbos pakvietė Josephą Guerardą, kuris nuo 1822 m. gyveno Rusijoje. 1815 m. jis Paryžiuje baigė Karolio Didžiojo licėjų ir gavo bakalauro laipsnį. Nuvykęs į Rusiją, mokė kilmingų šeimų vaikus, vėliau dirbo Vilniaus universiteto kanceliarijoje, o prieš ateidamas į Akademiją dėstė prancūzų kalbą Vilniaus antrojoje gimnazijoje⁴⁴. Be to, jis išvertė iš prancūzų į rusų kalbą katekizmus, skirtus gimnazijoms ir Vilniaus švietimo apygardos apskričių mokykloms.

⁴³ Rektoriaus 1839 m. [?] raštas, *ibidem*, ap. 1, b. 410, l. 4.

⁴⁴ 1842 m. formuliarinis tarnybos sąrašas, *ibidem*, ap. 3, b. 110, l. 58.